

INOVATIVNA RAZISKAVA LITERARNEGA PROIZVAJALCA

Marijan Dovič: *Razvoj vloge literarnega proizvajalca v slovenskem literarnem sistemu*, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Ljubljana 2007.

V literarnozgodovinski monografiji Marijan Dovič sledi predvsem sociološkemu pogledu na razvoj vloge literarnega ustvarjalca v slovenski literarni zgodovini, problemu, ki je bil dolgo časa zanemarjen ali pa se je pojavljal samo sporadično v posameznih strokovnih in znanstvenih pregledih.

Knjiga je razdeljena na štiri temeljne dele. V Uvodu avtor nakaže teoretične predpogoje za svoja razmišljanja v okviru danega problema. V poglavju Od avtorja do literarnega proizvajalca razmišlja o vlogi umetnika, pisatelja, avtorja, ki pa ga že poimenuje kot literarnega proizvajalca. Pri tem Dovič teoretični del začne s smrtjo avtorja, problematiko, ki jo je začel Barthes in nadaljeval Foucault. V metodologiji se naslanja predvsem na nemškega avtorja S. J. Schmidta, ki je analiziral nemški literarni sistem v 18. stoletju, ter na nekatere druge mislece s področja literarne sociologije.

Njegova začetna teza je, da so slovenski literarni sistem avtonomizirali tako proizvajalci kot tudi literarni trg, založniki, kritiki in nasploh celotna kulturna in politična situacija. V kontekstu proizvajalca ga še posebej zanima oblikovanje in spreminjanje samopodobe umetnika.

V najobsežnejšem temeljnem delu z naslovom Literarni proizvajalec v slovenskem literarnem sistemu v okviru sedmih poglavij in na primeru štirinajstih postav uvede sedem različnih tipov, modelov slovenskega literarnega ustvarjalca od 18. do 21. stoletja in pri tem upošteva ključne avtorje od razsvetljenstva do sodobnosti: pisatelj – preroditelj (Dev, Linhart, Vodnik), pisatelj med preroditeljem in umetnikom (Prešeren), pisatelj med nastajajočim literarnim sistemom in nacionalno politiko v drugi polovici 19. stoletja (Jurčič, Trdina), pisatelj – umetnik (Cankar, Kveder), pisatelj – avantgardist (Podbevšek, Kosovel), pisatelj – disident (Kocbek, Jančar), pisatelj med umetnikom in proizvajalcem (Muck, Pisk). Marijan Dovič se zaveda, da so tovrstni shematični modeli samo ena od možnosti označitve, pomožni termini, ki tematizirajo spreminjanje mesta literarnega proizvajalca v sistemu. Razvoj mesta literarnega proizvajalca raziskuje v okviru razvoja literarnih institucij (razvoja založništva, trga, razvoja časopisov, revij...). Podobno orientacijsko v sklepnem delu zapiše pet prelomnih letnic, ki naj bi od začetka razsvetljenstva zamejile različna obdobja profesionalizacije slovenskega literarnega proizvajalca: 1848, 1900, 1900, 1945, 1990.

Za literarni proces Dovič ugotavlja postopno avtonomiziranje slovenskega literarnega sistema, razvoj je bil sicer podoben kot drugje v Evropi, vendar se je dogajal z veliko zamudo. Profesionalizacija slovenskega literarnega proizvajalca se je po njegovem sicer začela z Josipom Jurčičem, vendar se v slovenskem prostoru ni nikoli zares zaključila, saj tudi v sodobnosti velja za slovenske literarne proizvajalce, da je „*tudi po vzponu profesionalnega medijskega in distribucijskega sistema zelo težko prestopiti katerikoli prag profesionalizma*.“ Zaradi premajhnega trga avtor ne more postati komercialno uspešen v pogojih kapitalistično usmerjenega založništva, ko v novi republiki Sloveniji zavladala pozni kapitalizem in ko se avtorji z zamudo srečujejo z omejitvami, s kakršnimi so se avtorji na zahodu srečevali že veliko prej. Avtor je namreč v novih pogojih vpet med vrednote estetske produkcije (ki jih zastopa maloštevilna kritiška in bralska elita) ter med tržne zahteve, ki se povezujejo s komercialno uspešnostjo.

Marijan Dovič posebno prodorno in obširno obdela problem pisatelja – disidenta in mesto literarnega proizvajalca v zadnjem najnovejšem obdobju, kar je pogojeno z dostopnostjo samega gradiva: za prva obdobja – posebno za 18. stoletje – obstaja manj podatkov oziroma so izgubljeni. Sodobno stanje mu tako nudi največ informacij in ga zato analizira tudi bolj znanstveno natančno.

Poseben problem za slovenske ustvarjalce-literarne proizvajalce pomeni dejstvo, da so slovenski literati zavezani simbolnem kapitalu. Dovič razmišlja o „slovenskem kulturnem sindromu“: slovenska literatura se je od začetka povezovala z nacionalno idejo. Problem razume širše, saj je značilen za manjše jezikovne skupnosti: tudi v deželah Vzhodne in Srednje Evrope je literatura morala prevzemati funkcijo oblikovanja nacionalne identitete.

Znanstvene ugotovitve skuša Marijan Dovič razumeti aktualno: na koncu poglavja Profesionalizacija literarnega ustvarjalca ugotavlja, da je za slovenske razmere nujno, da naj bi državne ustanove še vedno zagotavljale avtorjem državne subvencije, saj v danih pogojih, zaradi specifičnih kulturnih in socialnih pogojev drugače ne morejo preživeti: sredstva pa po njegovem ni treba nameniti samo avtorjem in izdajateljem, ampak tudi prevodom v tuje jezike.

V zadnjem poglavju Evolucija percepcij avtorjevega družbenega položaja Dovič izpostavi svoje predhodne ugotovitve in iz tega izpelje nekatere premise. Izhaja iz spoznanja o razkolu med proizvajalcem in avtorjem v slovenskem literarnem procesu, ki je veljal vse od začetka. Postmodernistična koncepcija avtorstva naj ne bi bila primerno izhodišče za velike umetnostne dosežke, časi velikih „poetov“ v starogrškem pomenu besede so tako za vedno proč.

Marijan Dovič v svoji knjigi izhaja iz ugotovitev slovenske literarne zgodovine, navezuje pa se tudi na sodobno evropsko in ameriško teorijo, s tem da črpa iz sodobnih literarnosocioloških in empiričnih raziskav. Kritična opomba zadeva vprašanja izbora avtorjev v zadnjem, tržnem obdobju literarnega procesa: Muck in Pisk ne moreta biti „ključna avtorja“ (s tem izrazom opredeli Dovič izbor posameznih literarnih postav) v zadnjem obdobju in se ne moreta postavljati ob bok na primer Cankarju in Prešernu.

Prav drugačna metodologija in poznavanje teorije Marijanu Doviču dostikrat pomagata k novim resnicam in dragocenim odkritjem v že tolikokrat obdelani zgodovini slovenske literature. V posameznih analizah razkriva in presega nekatere kulturne mite, ki so se neupravičeno dolgo ohranjali v slovenski literarni zgodovini, kot na primer odnos med Cankarjem in njegovim založnikom Schwentnerjem.

Monografija Marijana Doviča v slovenski znanstveni kritični misli pomeni zanimivo novost, hkrati pa se vključuje v tok podobnih evropskih raziskav.

Alenka Jensterle-Doležalová

O PROMĚNÁCH JAZYKA A LITERATURY

Jiří Gazda – Ivo Pospíšil: *Proměny jazyka a literatury v současných ruských textech*, Brno 2007, 146 s.

Jako 367. svazek Spisů Masarykovy univerzity v Brně vyšla práce kmenových pracovníků Ústavu slavistiky FF MU Jiřího Gazdy a Iva Pospíšila věnovaná proměnám jazyka a koncepcie literatury v ruských textech posledních dvaceti let 20. století. Ze zaměření publikace vyplývá i její rozdělení do dvou pomyslných částí – lingvistické, jejímž autorem je J. Gazda, a literárněvědné, kterou napsal I. Pospíšil. Ve svém výzkumu se autoři opírali o rozsáhlou excerpci dobových časopiseckých textů, přičemž se zaměřili na časopisy odborné (lingvistické a literárněvědné) a dále na vybrané knižní texty. Období od počátku 80. let 20. století až do současnosti nebylo zvoleno náhodně. Právě toto „bouřlivé“ období dějin skýtalo dobrý materiál. Velké sociální posuny, ke kterým v Rusku došlo, se nemohly neodrazit v jazyce a literatuře.

V úvodu nazvaném *Metodologická východiska* objasnil I. Pospíšil odborné pohnutky vedoucí k napsání anotovaného díla. Především to bylo vědomí, že čistě filologická slavistika nemůže do budoucna uspět v rámci neustále se modernizující vědy. Pokud nemá dojít k tomu, aby se současné filologie proměnily jen v jazykový servis jiných disciplín, je třeba otevřít se podnětům z dalších oborů, aniž bychom se vzdali filologického jádra slavistiky. Proto se také na brněnském Ústavu slavistiky pěstuje *integrováná žánrová typologie* jako disciplína, která nevidí v literárním textu jen estetický artefakt, ale také nositele informace o sociálním prostředí, v němž vzniká. Zároveň integrovaná žánrová typologie navazuje na komparatistickou tradici, která je brněnskému pracovišti vlastní. Kromě těchto „autochtonních“ metodologických východisek se autoři také nechali inspirovat rus(k)ologickým pojetím krakovského centra.

Jiří Gazda začal svůj výklad celkovým popisem sledovaného období z jazykového hlediska a zachycením jazykové situace ruštiny v transformujícím se Evropě. Nemohl se alespoň stručně